

DE WOLLEN WANTEN VAN DE VRIENDSCHAP; DE GEBEURTENISSEN ROND EEN IJSLANDVAARDER IN 1811.

Dat de tijd van de franse overheersing ook voor Vlaardingen een periode van economische achteruitgang is geweest, mag men genoegzaam bekend achten. Het door Napoleon afgekondigde Continentale Stelsel waarbij door hem alle handel tussen de landen van het Europese continent en Engeland werd verboden, bemoeilijkte in bijzondere mate handel en scheepvaart. De oorlog met Engeland had de visserij tot praktisch een minimum teruggebracht en vele vlaardingse gezinnen leefden in armoede. In kringen van reders en vissers koesterde men slechts één wens: de overheid diende de mogelijkheden te vergroten om ter visvangst uit te varen. De cijfers uit de jaren 1795-1815(1) tonen duidelijk aan dat deze visserij, die voor Vlaardingen uitermate belangrijk was, tot een minimum was beperkt.

Volgens Napoleon werden door de autoriteiten van het Koninkrijk Holland de voorschriften van het Continentale Stelsel niet streng genoeg nageleefd. Dit nu vormde voor hem een van de argumenten om op 10 juli 1810 de departementen (te vergelijken met provincies) die het Koninkrijk Holland vormden bij het Franse Keizerrijk in te lijven. Hoe zou het op den duur anders mogelijk zijn om het gehele systeem dat handel met Engeland uitsloot te handhaven, wanneer het zulk een grote lacune vertoonde in Holland, juist tegenover de Britse havens en kusten(2)? Na de inlijving begaf aartshertog Lebrun, hertog van Plaisance, zich naar Amsterdam om als 's keizers luitenant-generaal de regering over te nemen(3). Op 18 oktober 1810 werd de nieuwe franse grondwet voor de zeven Nederlandse departementen door Napoleon getekend.

Een van de eerste zaken waaraan Lebrun aandacht besteedde was de organisatie van de politie, dit met het oog op een zo goed mogelijke controle op de naleving van de voorschriften die uit het Continentale Stelsel voortvloeiden.

Generaal Oudinot, de hertog van Reggio, had reeds eerder geconstateerd dat er ondanks alle maatregelen en waakzaamheid van de kant der franse autoriteiten tal van lieden waren die de wet ontdoken, dat dezen van de kant der Hollanders bescherming genoten en dat tal van Engelse handelsgoederen in diverse havens te koop waren. Om de bedoelingen van de keizer te verwezenlijken was het noodzakelijk dat er in diverse steden voldoende commissarissen van politie waren die met behulp van veel agenten en gendarmes hetzelfde doel nastreefden, namelijk handhaving van het Continentale Stelsel(4).

Lebrun pleitte bij de keizer ervoor speciaal in kleine kustplaatsjes commissarissen te stationeren, teneinde te kunnen optreden tegen de smokkelarij. Hij deed een beroep op Napoleon juist deze commissarissen voorzover zij reeds in diverse dorpen waren gestationeerd, te helpen. „Zij sterven van de honger of de wanhoop”, aldus Lebrun in een brief aan de keizer (5). Inderdaad, velen van deze ambtenaren waren van het hoognodige verstoken, zij werden slecht betaald. Vaak waren zij genoodzaakt hun kleding te verkopen teneinde in hun levensonderhoud te voorzien (6). Vol lof is Lebrun echter over de amsterdamse politie die zijns inziens onder Devilliers goed werk verrichtte.

In het voorjaar van 1811 stuurde Napoleon Lemarois naar ons land teneinde zich van de situatie in deze gewesten op de hoogte te stellen. Deze had ondermeer als opdracht na te gaan hoe de voorschriften krachtens het Continentale Stelsel werden nageleefd en hoe de economische situatie in deze gewesten was. In een brief aan de keizer van 1 april 1811 merkt Lemarois in dit verband op dat „het onmogelijk is dat de vissers niet met de Engelsen in contact komen, aangezien deze laatsten permanent voor de hollandsche kust zijn”. Hij schrijft: „Als men alle contact wil verhinderen, moet men de visvangst verbieden, maar dan komen de vissers en hun familie ten laste van de staat” en dit laatste nu vond men een te zware belasting van de staatskas, want minstens 28.000 vissersgezinnen, zo schatte men van franse zijde, zouden dan brodeloos worden (7). Smokkelarij en spionage, ja, maar hoe was dit alles tegen te gaan? De visserij moest meer armslag krijgen, maar daarmee zouden de mogelijkheden tot spionage en smokkelarij worden vergroot. Slechts een nog strenger optreden van de kant der franse autoriteiten zou hieraan paal en perk kunnen stellen. Het is met deze informatie over de toestand van de hollandse douanes en over de mate van smokkelarij dat Napoleon begin oktober 1811 naar Holland komt en tegen deze achtergrond moet dan ook het relaas worden gezien van de wederwaardigheden van de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen in het najaar van 1811 en het voorjaar van 1812.

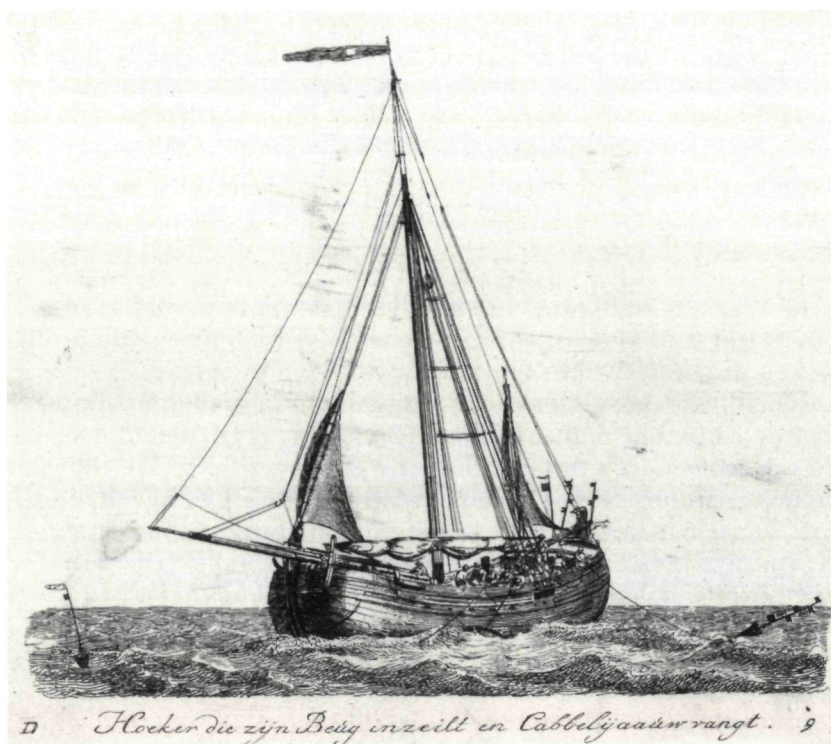
Op 19 mei 1810 werd volgens bewaard gebleven rederijcedullen een partenrederij aangegaan tussen de heren Jacobus Hoogendijk, Johan Georg Betz, Jan de Willigen, de firma Hudig, Blokhuyzen en Van der Eb (elk voor een vijfde part), Nicolaas Michiel Vink (voor een tiende part), A. de Vogel en J. Antony (elk voor een twintigste part), teneinde met het hoekerschip De Vriendschap ondanks de moeilijke tijden die men doormaakte, nog enige activiteiten in de scheepvaart te

ontplooien (8). Het schip was zojuist, namelijk op 14 mei 1810 uit Ferro op de Canarische Eilanden teruggekeerd met Huyg van der Valk als schipper. Reeds op 2 juni daarop werd de bemanning aangemonsterd voor een reis naar Archangel (9), pal in het noorden van Rusland, welke reis op 19 juni werd begonnen, weer met Huyg van der Valk als schipper. Men zeilde op die dag met een westnoordwestenwind met nog veertien schepen richting zee, onder hollandse vlag. Van deze reis keerde De Vriendschap op 12 december 1810 terug (10).

Na die reis werd door de reders besloten het schip „ter zoutevischvangst in de wateren van IJsland uit te rusten en ter vermijding van het gevaar voor de engelsche kruischers in de Noordzee hetzelfde uit het Vlie te doen uitlopen” (11). Nu was het in die tijd niet gemakkelijk een dergelijk besluit te nemen, dit gezien het feit dat reeds tal van vissersschepen door de Engelsen in beslag waren genomen. Tot het begin van 1798 gebeurde dit zelfs wanneer vlak onder de hollandse kust werd gevist. Op 25 juni 1800 werd door de engelse regering bepaald dat vissersschepen in beslag zouden worden genomen indien zij méér dan twintig uur zeilens van hun eigen kust verwijderd waren. Zodoende waren de vissers wanneer zij onder de hollandse kust bleven vissen, van gevaar van engelse inbeslagname verschoond. De franse autoriteiten stonden echter slechts toe, wilde men op de Noordzee gaan vissen, zes à acht weken buitengaats te blijven. Bedenkt men nu dat in vredetijd een reis van een vissersschip vijftien à zeventien weken duurde (12), dan blijkt wel hoe beducht de franse overheid was dat vissers door lange reizen te maken in contact met de Engelsen zouden komen, iets dat naar zij wisten door de verleende vergunning toch niet werd voorkomen. Werd door de franse autoriteiten een dergelijke vergunning verleend, dan werden hierin zeer stringente bepalingen omtrent contact met de vijand, smokkelarij enzovoort opgenomen, op straffe van hoge boetes bij overtreding der bepalingen.

De reders van de firma Hoogendijk, Betz en De Willigen (onder welke naam de heren naar buiten traden) besloten voor de voorgenomen expeditie naar IJsland een vergunning bij het departement van marine aan te vragen voor het doen uitvaren van De Vriendschap ter visvangst in de Noordzee. De gevraagde vergunning werd door de franse autoriteiten op 18 februari 1811 verleend (13). Het gaan naar IJsland (waartoe de reders hadden besloten) was dus uitdrukkelijk in strijd met de verleende vergunning. Helaas is de bewuste vergunning in de archieven niet bewaard gebleven, zodat niet exact kon worden nagegaan hoe de redactie van het document was. Merkwaardig is wel dat waar de reders beslóten hadden het

schip in de richting IJsland te laten gaan, zij hiertoe geen vergunning aanvroegen, althans als men de later van franse zijde ingebrachte beschuldigingen mag geloven. Wellicht is de veranderde situatie als gevolg van de annexatie door Frankrijk hiervan de oorzaak. De notulen van de vergadering van het College van de Grote Visserij van 20 september 1809 vermelden namelijk dat reeds in dat jaar de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen (zij het dat het hier een ándere partenrederij betrof, maar wél dezelfde personen) een premie voor twee schepen „ter ijslandsche kabbeljauwvangst in den jare 1809 uitgerust” werd toegekend (14). Schipper Huyg van der Valk en zijn bemanning maakten tegen het besluit van de reders in de ijslandse wateren op kabeljauw te laten vissen, geen enkel bezwaar en het schip voer dan ook op 5 april 1811 via het Vlie de Noordzee op, richting IJsland.

Hoeker zoals die bij IJsland viste

Het is niet zo merkwaardig dat in scheepstijdingen van die dagen nergens het vertrek van dit schip via het Vlie of welk ander zeegat dan ook wordt vermeld, niettegenstaande het feit dat geregeld in de couranten van die dagen wordt bericht waar de diverse hollandse schepen zich bevinden en welke schepen zijn binnengekomen of uitgevaren. Besloten was namelijk dat

het in- en uitzeeilen van schepen ter visvangst niet in de zeetijdingen zouden worden vermeld. Schipper Huyg van der Valk zou later verklaren, dat hij het Vlie had gekozen om de grootste kans te hebben de engelse kruisers te ontlopen. Voor de Fransen was het toen echter wel merkwaardig dat hij juist het Vlie als zeegat van vertrek had gekozen als hij niet de vooropgezette bedoeling had richting IJsland te koersen, ook al verklaarde hij dit slechts te hebben gedaan omdat de visvangst in de Noordzee zo slecht was geweest.

Na het vertrek van De Vriendschap brak er voor de heren reders een tijd van betrekkelijke rust aan. Zij moesten nu maar afwachten en hopen op goede resultaten van de expeditie.

Groot was dan ook hun vreugde toen hen op 1 oktober 1811 werd gemeld dat het schip met een rijke lading kabeljauw bij Terschelling was binnengevallen. Zoals gebruikelijk was werd het schip enkele dagen later, namelijk op 3 oktober door de douane doorzocht en verkreeg de schipper toestemming naar Amsterdam door te zeilen, aangezien aan boord niets was aangetroffen wat de douane aanleiding gaf het vast te houden. Op 9 oktober 1811 arriveerde De Vriendschap in Amsterdam.

Dat de terugkeer van het schip in het vaderland in visserij-kringen niet onopgemerkt is gebleven blijkt ook wel uit een aantekening in het notulenboek van het College voor de Grote Visserij. Dit college, een overkoepelend orgaan dat de belangen van de visserij behartigde, vergaderde in de eerste dagen van oktober 1811 vrijwel dagelijks, dit in verband met het bezoek dat Napoleon aan Holland bracht. Het streefde ernaar door de keizer tijdens diens bezoek aan Amsterdam in audiëntie te worden ontvangen, teneinde er bij hem op aan te kunnen dringen de hollandse vissers meer armslag te geven door het verruimen van de bepalingen in de vergunningen. Ter voorbereiding van deze audiëntie bij de keizer dienden de leden van het college een bezoek af te leggen bij Lebrun, de minister van binnenlandse zaken, ter gelegenheid waarvan deze bewindsman een nota werd overhandigd waarin een pleidooi werd gevoerd voor het méér vrijlaten van de visserij op de Noordzee, alsmede van de kabeljauwvisserij. Ter adstruering van de belangrijkheid van de kabeljauwvisserij werd in de nota vermeld: „Om eenig denkbeeld te vormen van de belangrijkheid der kabbeljauwvisscherij, speciaal van die op IJsland bedreven word, nemen wij de vrijheid hier aan te merken, dat er in dit jaar maar één schip derwaards is vertrokken, hetwelk op gisteren voor de stad is gearriveerd, met een lading visch welks waarde gerustelijk op 100.000 francs kan gerekend worden, hetgeen echter eene bijzonder-

heid en geluk is zonder voorbeeld zoolange de wereld bestaan heeft" (15). Het succes van de reis van De Vriendschap was dan ook wel bijzonder groot.

*Lebrun (Charles-François), duc de Plaisance
Ambassadeur de France à Londres - 1744*

Aartshertog Lebrun, 's keizers vertegenwoordiger in Holland

Ook tijdens de audiëntie bij Lebrun op 12 oktober 1811 vestigden de leden van het college de aandacht op de reis van ons hoekerschip. In het verslag van het gesprek dat met Lebrun werd gevoerd staat daaromtrent onder meer vermeld: „Op het einde van de audiëntie werd aan Zijn Excellentie onder den aandacht gebracht het arrivement voor deze stad van het eenige schip in dit jaar naar IJsland uitgevaren, onder deszelfs gelukkige en belangrijke vangst, zijnde een schip van de heeren Hoogendijk, Betz en De

Willigen te Vlaardingen, gevoerd bij schipper Huyg van der Valk, hebbende aangebragt 42 lasten visch. Voornoemde minister gaf zijn verlangen te kennen om deze schipper in zijn hotel zelve te spreken hetwelk de leden van 't college op zich namen om zulks te trachten te effectueeren" (16). De oom van reder Hoogendijk die lid van het college was, zegde toe ervoor te zorgen dat de schipper zich bij de minister van binnenlandse zaken zou vervoege. De annalen vermelden echter niet of het bezoek van de schipper aan Lebrun is doorgegaan, maar de gebeurtenissen die gedurende deze dagen plaatsgrepen doen vrezen dat dit niet het geval is geweest en dat het zo benadrukken van de successen van De Vriendschap de reders niet ten goede is gekomen.

Op 13 oktober 1811, een dag nadat Napoleon in Amsterdam van zijn bezoek aan Den Helder was teruggekeerd, werd namelijk de gehele bemanning van De Vriendschap gearresteerd op verdenking van smokkelarij. Wat was er gebeurd? Lebrun, wetende dat het vaak voorkwam dat vissers die geruime tijd op zee waren geweest in contact hadden gestaan met de Engelsen en rekening houdend met de mogelijkheid dat ondanks het onderzoek dat de douane in Terschelling al had ingesteld, aan boord van het schip zich smokkelwaar kon bevinden, had de chef van de politie in Amsterdam, Devilliers, opdracht gegeven het schip nauwkeurig door de douane te laten onderzoeken en bij dit onderzoek nu bleek dat zich aan boord behalve de kabeljauw, 810 paar ijslandse kousen en 230 paar wollen wanten, 2 ijslandse dekens en 3 ijslandse borstrokken bevonden, en wel verborgen onder de vloer in de hut van de kapitein en in diverse tonnen, met andere woorden: de bemanning van het schip werd betrapt op smokkelarij, want zij had de douane er niet van in kennis gesteld dat deze waren zich aan boord bevonden. Het ging hier om artikelen die in die tijd in Holland heel duur verkocht konden worden en die de bemanning, was zij erin geslaagd deze goederen ongemerkt aan wal te brengen, heel wat had kunnen opbrengen. Het verweer van de schipper en de bemanning dat de wollen goederen voor eigen gebruik waren bestemd en dat deze goederen waren verkregen door ruil van kabeljauwlippen met de ijslandse bevolking – een vorm van ruilhandel die aan het einde der achttiende eeuw bij de ijslandse visserij veelvuldig werd beoefend – mocht niet baten: de schipper had nagelaten de ijslandse goederen die onder de contrabande vielen, aan te geven en zich daarmee aan smokkelarij schuldig gemaakt.

Toen eenmaal de smokkelwaar aan boord van het schip was ontdekt besloten de autoriteiten ook de lading vis aan een

nadere inspectie te onderwerpen en daarbij bleek dat hoewel De Vriendschap blijkens de scheepspapieren met 666 vaten aan boord was uitgezeld, een nauwkeurige telling van het aantal vaten bij terugkomst van het schip aantoonde, dat er zich 681 vaten aan boord bevonden, met andere woorden: er waren bij terugkomst van het schip meer vaten op het schip aanwezig dan bij vertrek. De Fransen beweerden op grond hiervan dat De Vriendschap contact met andere (lees engelse) schepen had gehad, een nieuwe beschuldiging aan het adres van de bemanning naast de beschuldiging van smokkelarij. Kapitein Van der Valk had verklaard gedurende de reis geen enkele ton aan boord te hebben genomen. „Met de ijslandsche bevolking had men wat contact gehad, maar slechts om kelen en lippen van de kabeljauw te ruilen”, iets dat heel gebruikelijk was in de kabeljauwvisserij. „Men had slechts water ingenomen en enkele schapen, maar men had geen contact met engelsche vissers gehad”.

De franse autoriteiten daarentegen stelden dat het verschil van vijftien vaten zeker wees in de richting van contact met de vijand, temeer daar men er rustig van kon uitgaan dat er gedurende de reis een aantal vaten gesneuveld was. De aangevoerde kabeljauw was van verschillende soorten en ook dat wees op contact met andere vissers waarmee men ruilhandel had gedreven. Had men deze ruilhandel met neutrale schepen bedreven? Neen, aldus de Fransen, want de bemanning had al verklaard niet met neutrale schepen in contact te zijn geweest, behalve met één neutraal schip welks bemanning hen wat brood had gegeven. Neen, een deel van de lading was van engelse vissers gekocht. Dus had men gehandeld in strijd met de wet. Het was bekend dat de Engelsen heerschappij hadden over gebieden waarin veel kabeljauw voorkwam en dat zij daar geen enkele Fransman duldden. Daarbij kwam, aldus de autoriteiten, dat de harde wind die er gedurende vele weken van de reis van De Vriendschap had gewaaid, een zo grote vangst als door het schip werd aangevoerd technisch onmogelijk maakte, en dat ook dit feit wees in de richting van contact met de Engelsen. Toen eenmaal al deze feiten waren vastgesteld en men geconstateerd had dat op verschillende punten was gehandeld in strijd met de wet van 31 mei 1805, werd tevens aangevoerd dat was gehandeld in strijd met de artikelen 4 en 9 van deze wet (17). Schipper en bemanning werden gearresteerd en in de gevangenis geworpen en het gehele schip De Vriendschap werd door de franse douane leeggehaald.

De felheid waarmee van de kant van de franse autoriteiten werd gereageerd op het ontdekken van de gesmokkelde goederen is onder meer te verklaren uit de aanwezigheid van Napoleon in Holland. Voortdurend was van de kant van de keizer gesteld dat te slap werd opgetreden als het ging om de handhaving van het Continentale Stelsel, en als klap op de vuurpijl viel op het moment dat de keizer in Amsterdam was in die stad een schip binnen waarop smokkelwaar werd aangetroffen. De gevolgen bleven dan ook niet uit.

Toen begin oktober 1811 in Vlaardingen ten kantore van de reders het bericht was ontvangen dat het schip De Vriendschap bij Terschelling was binnengevallen en dat de lading kabeljauw alle verwachtingen overtrof, werd besloten dat de heren Hoogendijk en Betz naar Amsterdam zouden afreizen om voor verdere afwikkeling van de zaak zorg te dragen. De vis zou voorlopig worden opgeslagen in het pakhuis dat de firma in Amsterdam bezat. Groot was de ontgoocheling van beide heren toen zij bij hun aankomst in Amsterdam op 14 oktober 1811 werden gearresteerd en in het Verbeterhuis opgesloten. De hollandse gevangenen in die tijd waren bepaald geen plaatsen waar het prettig toeven was. Zij waren over het algemeen klein en vuil, zij vormden als het ware een middel tot onuitstaanbare kwellingen én voor een schandalige handel, omdat iemand nadat hij was gearresteerd op borgtocht (het bedrag van de borgtocht werd dan door de rechter vastgesteld) uit de gevangenis kon worden ontslagen; zelfs was het mogelijk op een soortgelijke wijze te ontkomen aan de vervolging van een delict. De hollandse politie in die tijd handelde willekeurig, was lastig en omkoopbaar. Wee de rijke die voor de balie moest komen: het kostte hem altijd veel geld om aan de vervolging der justitie te ontkomen. Wee de arme die in handen van de politie viel: hij bezweek. Nergens kwam zoveel willekeur voor, nergens zoveel wraakoefeningen als in Holland (18).

Groot was de consternatie in Vlaardingen toen daar bekend werd dat beide heren waren gearresteerd. Nog groter werd de verontwaardiging toen op 18 oktober 1811 in Vlaardingen het kantoor van de firma werd doorzocht en de boekhouder, de heer Kikkert die in Vlaardingen was achtergebleven, eveneens werd gearresteerd en naar Amsterdam overgebracht. In diezelfde dagen gingen de franse autoriteiten over tot de arrestatie van de heer Stolp, boekhouder van een Amsterdams koopmanshuis, dat de belangen van de firma in de hoofdstad behartigde. Ten kantore van de firma werd permanent een franse militaire wacht gehuisvest opdat de autoriteiten niets zou ontgaan. Er was echter één geluk: een der firmanten, de

heer De Willigen, was op vrije voeten gebleven en wellicht kon deze nog iets voor de ongelukkigen in de gevangenis te Amsterdam doen.

Pieter Kikkert, boekhouder van de Vriendschap

Een akte van beschuldiging werd tegen de heren Hoogendijk en Betz nog steeds niet ingebracht. De bemanning van het schip was inmiddels van Amsterdam naar Utrecht overgebracht en aldaar voor de rechtbank der douanes voorgeleid. Bij decreet van 18 oktober 1810 hadden de franse machthebbers namelijk speciale rechtbanken in het leven geroepen die zich met zaken als smokkelarij en overtreding der belastingwetten zouden bezighouden. Een van deze rechtbanken zetelde in Utrecht en voor deze rechtbank dienden in Amsterdam aanhangig gemaakte zaken te worden onderzocht. De rechtbank stelde zich op het standpunt dat er sprake was van smokkelarij. Voor de heren Hoogendijk en Betz lag de zaak anders. Zij waren verantwoordelijk voor het uitvaren van het schip en de vraag was of zij hierdoor in staat van beschuldiging voor spionage konden worden gesteld.

Het feit, dat de heer De Willigen niet was gearresteerd leidde tot een pikante bijzonderheid die de situatie in die dagen met betrekking tot het gevangeniswezen en de justitie zoals deze hierboven is uiteengezet aardig illustreert. Op 5 december 1811 werd de heer De Willigen namens de politie meegedeeld dat de heren Hoogendijk en Betz op borgtocht – ten bedrage van 1.000 gouden Napoleons, dat is ca 9.170 gulden (19) – in vrijheid zouden kunnen worden gesteld. Dit bedrag werd aan de dienstdoende commissaris van politie in Amsterdam overhandigd, maar in plaats van Hoogendijk en Betz in vrijheid te stellen bracht men tegen hen een nieuwe beschuldiging in, namelijk die van omkoping van de politie. Het gehele verhaal van op borgtocht vrijlaten was een voorwendsel geweest om een nieuwe beschuldiging te kunnen uiten! Tot groot geluk van de heren Hoogendijk en Betz heeft deze beschuldiging echter slechts tot een voorlopig onderzoek geleid. Daarbij bleek dat deze gehele affaire niet was opgezet door de franse autoriteiten maar door lagere nederlandse politiefunctionarissen. Aanvankelijk had men tot in de hoogste regionen van de franse autoriteiten de zaak aldus voorgesteld, alsof de actie tot omkopen van de heer De Willigen was uitgegaan, maar nader onderzoek van de kant van de justitie leidde tot de vaststelling van zijn onschuld op dit punt. Het gevolg van deze affaire was echter wél dat ook de heer De Willigen werd gearresteerd en naar Amsterdam overgebracht.

Reder Jan de Willigen

Het drietal bleef echter niet in die stad. Zoals hierboven al is vermeld was de bemanning reeds naar Utrecht overgebracht. Toen deze voor de rechtbank aldaar werd voorgeleid moesten ook de reders worden gehoord. Ook zij werden daarom naar Utrecht overgebracht. Zij erkenden aldaar voor de rechtbank dat zij hadden gehandeld in strijd met de hen verleende vergunning. Tevens gaven zij toe schipper Van der Valk te hebben gesuggereerd om als reden voor die overtreding op te geven dat de visvangst onder de hollandse kust niet zo overvloedig was geweest en dat hij daarom in de richting van IJsland was gekoerst en aldaar het schip in enkele baaien voor anker had laten gaan. Het resultaat was dat de drie firmanten door de utrechtse rechtbank werden veroordeeld voor spionage en smokkelarij, zeker geen lichte misdrijven.

Inmiddels had men ook in Vlaardingen niet stilgezeten. Eenentwintig notabelen besloten op 27 januari 1812 een petitie aan de justitiële autoriteiten op te stellen teneinde hun drie beklagenswaardige medeburgers vrij te krijgen. Onder deze petitie komen de namen voor van J. van Heyst, P.

Drosschaert, M. Spruyt, J. Dorsman de Willigen enzovoort, allen vooraanstaande burgers van deze stad. Zij verklaarden „ter liefde van de waarheid en om te dienen daar het behoort” dat de heren Jacobus Hoogendijk, Johan Georg Betz en Jan de Willigen „altijd gejouïsseert hebben van ene onbevleete reputatie, dat hunne industrie en werkzaamheid in vischrederij en handel voor deze stad en derzelver ingezetenen die daarvan hun bestaan hebben van het grootste nut geweest zijn, dat zij niet alleen nooit zijn bekend geweest als lieden die zich met frauduleusen in- of uitvoer hebben opgehouden, maar dat zelfs de kwaadsprekendheid hen nimmer met den naam van fraudeurs heeft bestempeld, dat zij alle drie werkelijke leden zijn van den municipalen raad dezer stad en reeds tevoren onderscheidenen aanzienlijkste posten in de stedelijke regeering bekleed hebben, dat men hen telt onder de meest respectabele ingezetenen van Vlaardingen die zich steeds het vertrouwen en de achting hunner medeburgers hebben verworven”. Ook de burgemeester der stad bevestigde dat de drie heren niet de eersten de besten waren. Het geheel werd naar de rechtbank der douanes gestuurd (20).

Een en ander mocht echter niet baten. Bij het reeds hierboven vermelde decreet van 18 oktober 1810 aangaande de rechtspraak in douanezaken waren er in enkele steden in het franse rijk „prevotale hoven der douanen” in het leven geroepen. Dit waren de rechtbanken die in hoogste ressort over dit soort zaken vonnisten en derhalve kwam men, wanneer men in appèl ging van een vonnis van de gewone rechtbank

bij een van deze prevotale hoven terecht. Aangezien de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen niet in het uitgesproken vonnis berustten was het duidelijk dat hun zaak voor een prevotaal hof moest dienen.

Voordat de petitie van de actieve Vlaardingers de autoriteiten bereikte waren de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen op 26 januari 1812 op transport gesteld naar Valenciennes, alwaar sinds 2 maart 1811 een prevotaal hof resideerde. Werden over het algemeen gevangenen wanneer zij op transport werden gesteld niet zachtzinnig behandeld, voor de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen werd wel degelijk een uitzondering gemaakt. In Antwerpen werden naast de gevangenis in een herenhuis enige vertrekken voor hen gereserveerd alwaar zij hun berechting voor het prevotale hof konden afwachten. Op 3 februari 1812 werden zij voor het hof voorgeleid op beschuldiging van spionage en smokkelarij. Ook de bemanning van het schip stond voor dit gerechtshof terecht. Op 21 februari 1812 wees het hof arrest. Het was het niet eens met de utrechtse rechtbank. Het betrof volgens dit hof geen geval van smokkelarij of spionage, maar een eenvoudige overtreding van de wet van 20 november 1801, waarbij was bepaald dat elk goed dat in het rijk werd ingevoerd voorzien diende te zijn van een certificaat van oorsprong. De wollen goederen maakten volgens dit hof slechts een gering onderdeel uit van de lading van het schip, maar deze lading had, aangezien niet vast stond dat zij geheel door eigen vangst was verkregen, voorzien moeten zijn van een bewijs van het land van herkomst.

De heren Hoogendijk, Betz en De Willigen werden van medeplichtigheid van de invoer van ijslandse goederen vrijgesproken. De lading van het schip werd echter geconfisceerd en hen werd een boete opgelegd van driemaal de waarde van de lading. Bij vonnis van 3 juli 1812 werden de wollen stoffen alsmede het schip De Vriendschap verbeurd verklaard. De equipage werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van zes maanden met drie jaar ondertoezichtstelling (waarlijk geen lichte straf), terwijl schipper Van der Valk bovendien een boete van achthonderd franse franken kreeg opgelegd, dat is ca 400 gulden. Ook al kan voor de bemanning niet van een lichte straf worden gesproken, als men let op artikel 15 van het decreet van 18 oktober 1810 waarin de straffen voor „sluikhandel” staan vermeld, dan moet men tot de conclusie komen dat het hof niet de zwaarste straf heeft opgelegd. In het bewuste artikel wordt namelijk gesteld: „Ondernemers van sluikerij van verboden koopmanschappen en waren, de assuradeurs, belanghebben-

den (...) zullen gestraft worden met tien jaren tuchtstraf en met een brandmerk, bestaande uit de letters VD, alles behalve de schade en interessen aan den staat verschuldigd, geëvenredigd naar het voordeel hetwelk zij zouden hebben kunnen trekken" (21).

Toen de terechtzitting in Valenciennes voorbij was, was van invrijheidstelling voor de heren absoluut nog geen sprake. De politieautoriteiten in Amsterdam, nog steeds verbitterd over het feit dat juist toen de keizer in Amsterdam was deze gebeurtenissen plaats vonden, hadden de rechtbank in Utrecht verzocht hen zolang het hof te Valenciennes geen uitspraak had gedaan, in verzekerde bewaring te houden, hetgeen ook gebeurde. Maar wederom kwamen de vlaardingse notabelen in het geweer om het drietal te steunen. Op 16 april 1812 stelde een zestal vooraanstaande vlaardingse ingezetenen zich garant voor onze drie onfortuinlijke reders, opdat dezen op borgtocht konden worden vrijgelaten (22). Dit had als gevolg dat zij op 23 april 1812 uit de gevangenis werden ontslagen onder de bepaling dat op hen streng toezicht zou worden gehouden en dat hen werd verboden schepen uit te rusten.

De opluchting in Vlaardingingen was groot. Een half jaar hadden drie van de meest vooraanstaande notabelen in de gevangenis moeten zuchten voor iets waaraan, naar men stelde, deze lieden part noch deel hadden gehad. Dit laatste was natuurlijk slechts gedeeltelijk in overeenstemming met de waarheid. Duidelijk was gebleken dat zij hadden gehandeld in strijd met de door de franse autoriteiten verstrekte vergunning. De lading kabeljauw was inmiddels reeds op bevel van de rechtbank in Utrecht van 19 november 1811 bij opbod verkocht. De opbrengst van de 42 lasten vis, groot 133.813 franse franken (dat is ruim 66.000 gulden) kwam in handen van de franse autoriteiten.

Dit nu zou voor de firma nog een langdurig vervolg hebben. Aangezien het prevotale hof de firma had vrijgesproken van smokkelarij, viel de opbrengst van de kabeljauw niet onder de verbeurdverklaring en had de firma recht op deze opbrengst. De autoriteiten die het geld der douanes beheerden en die niet uitmunten in zorgvuldigheid bij dit beheer, bleven zich verzetten tegen afgifte van de hen toevertrouwde bedragen. Pas na het vertrek van de Fransen uit deze landstreken werd duidelijk dat Napoleon bij keizerlijk decreet van 5 november 1813 opdracht had gegeven het geld aan de firma ter beschikking te stellen. Dit decreet had als gevolg van de gebeurtenissen rond de wisseling van het gezag, Holland echter nooit bereikt en pas op 25 juli 1815 werd een bedrag van

35.467,18 gulden door de firma ontvangen. Het zou echter nog tot 1823 duren eer de eindafrekening kwam. Een turbulente reis was toen eindelijk ten einde.

Het geheel had in Vlaardingen veel indruk gemaakt. Nog jaren later werd over de reis van De Vriendschap gesproken. De verhalen die over deze expeditie de ronde gingen doen werden steeds bloemrijker en gingen steeds verder van de werkelijke gebeurtenissen afwijken. Een neerslag van deze verhalen is te vinden in het in 1864 gepubliceerde geschriftje van P.J. Kikkert, de zoon van de boekhouder der firma, getiteld Familieherinneringen, dat een bloemrijke, maar tevens fantasievolle weergave van de gebeurtenissen in Vlaardingen geeft. Een verontschuldiging voor de opsteller ervan is echter, dat toen de hierboven vermelde voorvallen plaatsvonden hij pas tien jaar oud was en de arrestatie van zijn vader door de franse autoriteiten op hem een diepe indruk moet hebben gemaakt. In enkele boeken (23) wordt zeer kort naar de reis van De Vriendschap verwezen, veelal als een voorbeeld van franse willekeur. Bekijkt men de stukken zoals deze bij de vlaardingse archiefdienst voorhanden zijn, dan krijgt men echter een andere indruk. Er was sprake van handelen in strijd met een verleende vergunning, er was ook sprake van het niet aangeven van goederen die niet mochten worden geïmporteerd, en het feit dat het schip met een groter aantal tonnen aan boord was teruggekomen dan het was uitgevaren, rechtvaardigde de opvatting dat er met derden handel was gedreven. Daar nu de verkregen goederen, geheel in strijd met de wet, niet voorzien waren van een certificaat van oorsprong was het besluit van de franse autoriteiten om tot vervolging van de firmanten over te gaan gerechtvaardigd.

De vlaardingse firma had willens en wetens een gewaagde onderneming op touw gezet en heeft er ook kennelijk behoorlijk aan verdiend. Dit moge dan een troost zijn. De reis van De Vriendschap is voor de firmanten niet vergeefs geweest. Het leed dat de bemanning in de gevangenis geleden heeft wordt in de stukken niet vermeld. In hoeverre het bovenvermelde geschriftje van de heer Kikkert hier juist is wanneer het schrijft dat „de geheele equipage gevangen werd genomen en naar Valenciennes werd vervoerd, waar een matroos door mishandeling in den kerker omkwam” en de kapitein vandaar terugkeerde „na het doorstaan eener lange gevangenschap, met het overschot zijner manschappen, helaas in waanzinnigen staat” hebben wij niet volledig kunnen nagaan, maar in grote lijnen is het wel zo goed als zeker en we gaan daarbij af op het feit dat een vlaardingse zeeman Daniël van Luyck op 20 januari 1812 in Valenciennes is overleden

(24). Datgene wat hierboven over de toenmalige gevangenen is vermeld zou een verdere ondersteuning voor ons verhaal kunnen zijn. Als dit zo is, moet de conclusie zijn dat een grote winst wellicht met veel leed van een achttiental mannen is verkregen.

Gerard A. Vroom

BIJLAGE 1

Gegevens over het hoekerschip De Vriendschap tegen de achtergrond van enkele algemene gegevens.

Het schip is in 1808 in opdracht van Jacobus Hoogendijk te Vlaardingen gebouwd op de scheepstimmerwerf van Jan de Willigen. De lengte van het schip was 70 voet, de breedte 17 voet en de diepte 10 voet en 8 duim; de inhoud 58 roggelasten (dat is 32 gemeten lasten), ongeveer 64 ton. Over het algemeen was een schip dat ter zoutharingvangst ging ongeveer 60 à 70 ton, berekend tegen 2 ton per last. De Vriendschap was dus een heel normaal vissersschip. De waarde van een vissersschip bij vertrek naar zee voor zoutharingvisserij werd geschat op 12.000 à 13.000 gulden en wanneer het na een reis terugkeerde op 9.000 à 10.000 gulden, die voor kabeljauwvisserij bij vertrek op 10.000 à 11.000 gulden en bij terugkomst op 6.000 à 7.000 gulden. De waarde van de vangst, die uiteraard wisselvallig was, besomde men voor de zoutharingvisserij op gemiddeld 4.000 à 5.000 gulden per reis en voor de kabeljauwvisserij op hetzelfde bedrag (25).

De bemanning van De Vriendschap tijdens de reis naar IJsland bestond uit: Huyg van der Valk (schipper), Nicolaas van der Vlis, Ary Poors, Hendrik van Hoogteilinge, Daniël Dezeur, Van Alewijn, Gerard van Witsenburg, Cornelis Hoogendijk, Hendrik Freriks, Gerard van der Harde, Daniël van Luyk, Willem Vis, Jan Woensdregt, Nicolaas van Vliet, Alewijn van der Valk (scheepsjongen).

NOTEN

- 1 Zie Bijlage 2. blz. 124 van dit boek.
- 2 H. Brugmans. Geschiedenis van Amsterdam; deel 5. Utrecht-Antwerpen, 1973. blz. 63.
- 3 Hetzelfde werk. blz. 64.
- 4 H.T. Colenbrander. Gedenkstukken der algemene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1846; dl. 6. 's-Gravenhage, 1911. blz. 166.
- 5 Hetzelfde werk. blz. 168.

- 6 Hetzelfde werk. blz. 167.
- 7 Hetzelfde werk. blz. 159.
- 8 Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen (hierna te noemen GAV), Archieven Stadsbestuur Vlaardingen (hierna te noemen ASV), inv. Hoogendijk nr 448, Register van rederijcedullen 1810-1814, fo 17.
- 9 GAV, ASV inv.nr 447, Register van monsterrollen 1801-1810.
- 10 Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam, Archief Stad Rotterdam 1340-1813, inv. Ten Boom en Woelderink nrs 2575 en 2578, Zeetijdingen van Maassluis respectievelijk van Hellevoetsluis 1801-1822.
- 11 GAV, Archief NV De Oude Lijnbaan, handschrift inv.nr 299, Stukken betreffende de bijzondere wederwaardigheden van het schip De Vriendschap 1811-1822 en zonder datum.
- 12 Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage (hierna te noemen ARA), Archief College Grote Visserij 1578-1823, inv.nr 13, Notulen 1806-1812, fo 248 e.v.
- 13 GAV, Archief NV De Oude Lijnbaan, inv.nr 299. De reders zouden later bij hoog en bij laag volhouden dat er een vergunning voor acht maanden was verleend. Gezien datgene wat hierboven omtrent het verlenen van vergunningen voor het uitoefenen van de visserij is vermeld, is een vergunning voor een zo lange periode echter hoogst onwaarschijnlijk.
- 14 ARA, College Grote Visserij 1578-1823, inv.nr 13, fo 119.
- 15 Dezelfde plaats, fo 250. Merkwaardig is in dit verband dat in het geheel geen melding wordt gemaakt van de reis van het schip De Gerechtigheid onder schipper W. van der Horden uit Maassluis naar IJsland (zie ARA, Archief Gecommitteerden IJslandsche Kabeljauwvisserij Zuid-Holland, inv.nr 1, Stuk betreffende de beug- en ijslandse visserijen 1817-1826).
- 16 ARA, College Grote Visserij 1578-1813, inv.nr 13, fo 253.
- 17 Publicatie van Hun Hoog Mogenden vertegenwoordigende het Bataafs Gemeenebest de dato 31 mei 1805. Den Haag, Staatsdrukkerij, 1805.
- 18 Colenbrander. aangehaald werk. blz. 186.
- 19 J.F. Lehuby. Algemeen tafereel van de berekeningen der hollandsche munten en franken, en van de munten des franschen Keizerrijks in hollandsche guldens. Amsterdam, 1811. blz. 35.

- 20 GAV, Archief NV De Oude Lijnbaan, inv.nr 299.
- 21 Courier van Amsterdam; nr 84.
- 22 Op 16 april 1812 werden voor notaris Pieter Verkade drie akten van borgstelling verleden: (1) waarin Wouter en Klaas van Rossen zich voor 20.000 francs garant stelden voor Jac. Hoogendijk, (2) waarin Ary Hoogendijk en Klaas Dorsman zich voor 20.000 francs garant stelden voor George Betz, (3) waarin Hendrik Ludwijn van Linden van den Heuvell en Gerardus Vriens Lambertuszoon zich voor 20.000 francs garant stelden voor Jan de Willigen (GAV, Notariële archieven Vlaardingen 1620-1842, inv. Sigal nr 90, akten nrs 52, 63 en 54). Het gaat hierbij steeds om bedragen van 10.000 gulden.
- 23 Zie: A. Hoogendijk Jz. De grootvisserij op de Noordzee. Haarlem, 1893. blz. 45; P.J. Kikkert. Familieherinneringen uit de jaren 1811, 1812 en 1813. (Vlaardingen, 1864). blz. 7-16; M. Simon Thomas. Onze IJslandvaarders in de 17e en 18e eeuw; enz. Amsterdam, 1935. blz. 229-230.
- 24 GAV, Overlijdensregister Vlaardingen 1812, akte nr 132.
- 25 ARA, Archief College Grote Visserij, inv.nr 13, fo 260 en 262.
- 26 Dezelfde plaats.